

THE IMPORTANCE OF NATIONAL EDUCATION AND VOCATIONAL REFORMS IN ENHANCING YOUTH KNOWLEDGE AND WORLDVIEW

Abdurauf Muhammedovich Rahmanov

Associate Professor of the Department of Philosophy

Doctor of Philosophy (PhD) in Philosophical Sciences

Tashkent State University of Economics

Email: rakhmanovabdurauf570@mail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: educational reforms, vocational education, innovative economy, labor market, continuous learning, intellectual potential, philosophy, synergy, national identity, human capital development, educational strategy.

Received: 02.12.25

Accepted: 03.12.25

Published: 04.12.25

Abstract: This article examines the ongoing reforms in the education system of New Uzbekistan, with special attention to the modernization of vocational education, the improvement of continuous learning, and the enhancement of workforce training quality. It analyzes the socio-economic significance of vocational education, its role in shaping an innovative economy, and its integration with labor market demands. The study also highlights the importance of developing national identity and intellectual capacity through education. Furthermore, the indispensable role of philosophy in forming broad-minded, socially responsible, and intellectually mature specialists is substantiated. The article emphasizes a synergistic approach to developing an effective educational strategy based on the harmony of national values and global scientific advancement.

MILLIY TA'LIM VA KASB-HUNAR ISLOHOTLARINING YOSHLAR BILIMI VA DUNYOQARASHINI YUKSALTIRISHDAGI AHAMIYATI

Abdurauf Muhammedovich Rahmanov

"Falsafa" kafedrası dotsenti

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Email: rakhmanovabdurauf570@mail.com

Toshkent, O'zbekistom

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: taʼlim islohotlari, kasb-hunar taʼlimi, innovatsion iqtisodiyot, mehnat bozori, uzluksiz taʼlim, intellektual salohiyat, falsafa, sinergiya, milliy mentalitet, kadrlar tayyorlash, taʼlim strategiyasi.

Annatatsiya: Maqolada Yangi Oʻzbekiston sharoitida taʼlim tizimida olib borilayotgan islohotlar, xususan, kasb-hunar taʼlimi mazmunining modernizatsiyasi, uzluksiz taʼlim tizimini takomillashtirish va kadrlar tayyorlash sifatini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Kasb-hunar taʼlimining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishdagi oʻrni, innovatsion iqtisodiyotga taʼsiri, mehnat bozori bilan integratsiyasi hamda milliy mentalitetni shakllantirishdagi roli ochib beriladi. Shuningdek, maʼnaviy yetuk, keng dunyoqarashli, intellektual salohiyatga ega yoshlarni tayyorlashda falsafa fanining oʻrni va zaruriyati asoslanadi. Taʼlim strategiyasini shakllantirishda sinergetik yondashuv, milliy qadriyatlar va global ilmiy taraqqiyotning uygʻunligi ilmiy-nazariy tahlil asosida yoritiladi.

ЗНАЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ И ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ РЕФОРМ В ПОВЫШЕНИИ ЗНАНИЙ И МИРОВОЗЗРЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

Абдурауф Мухаммедович Рахманов

Доцент кафедры «Философия»

Доктор философии (PhD) по философским наукам

Ташкентский государственный экономический университет

Email: rakhmanovabdurauf570@mail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: образовательные реформы, профессиональное образование, инновационная экономика, рынок труда, непрерывное обучение, интеллектуальный потенциал, философия, синергия, национальный менталитет, подготовка кадров, образовательная стратегия.

Аннотация: В статье рассматриваются проводимые в Новом Узбекистане реформы в системе образования, в частности модернизация профессионального образования, совершенствование системы непрерывного обучения и повышение качества подготовки кадров. Анализируется социально-экономическая значимость профессионального образования, его роль в формировании инновационной экономики, а также интеграция с требованиями рынка труда. Особое внимание уделяется формированию национального менталитета и интеллектуального потенциала молодежи. Обоснована незаменимая роль философии в подготовке широкомыслящих, социально

ответственных и интеллектуально зрелых специалистов. В статье подчеркивается необходимость синергетического подхода к разработке образовательной стратегии, основанной на гармонии национальных ценностей и глобальных научных тенденций.

Kirish. Yangi O'zbekistonda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish, uni xalqaro standartlarga integratsiyalash, mehnat bozori talabiga mos malakali kadrlar tayyorlash hamda Uchinchi Renessans g'oyasini ro'yobga chiqaradigan yangi avlodni voyaga yetkazish maqsadida katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida ijtimoiy soha, xususan, ta'lim va ilm-fan sohalarini takomillashtirish borasida qator vazifalar belgilangan [1].

Hujjatda ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi ta'lim muassasalari qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash barobarida ularni zamonaviy o'quv va laboratoriya jihozlari, kompyuter texnikasi, o'quv-metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash nazarda tutilgan. 2017-2021 yillarda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish dasturini ishlab chiqish, o'quv dasturlarini yanada zamonaviylashtirish, pullik xizmatlar ko'rsatish va moliyalashtirishning qo'shimcha manbalarini izlashda oliy o'quv yurtlarining vakolatlarini kengaytirish yo'li bilan ularning mustaqilligi bosqichma-bosqich rivojlantirib boriladi.

Mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish va yuqori malakali kadrlar tayyorlash, ta'lim xizmatlarining ochiqqligi va sifati masalalariga davlat tomonidan alohida e'tibor qaratilmoqda. O'tgan yillarda kasb-hunar ta'limini rivojlantirish, ta'lim jarayonini modernizatsiyalash va mazmunini yangilashni ta'minlash maqsadida uning huquqiy bazasini mustahkamlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirildi, iqtidorli yoshlarning xalqaro va respublika olimpiadalari hamda tanlovlarda salmoqli natijalarga erishishlarida ularni manzilli qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator tizimli chora-tadbirlar ko'rildi. Shu asosda 2018-yil "Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni imzolandi [2]. Hozirgi kunda professional ta'lim tizimi uch turdagi muassasalar: 333 ta kasb-hunar maktabi, 227 ta texnikum va 112 ta kollejdand iborat [3]. So'ngi yillardagi milliy ta'lim va kasb-hunar islohotlari natijasi sifatida "maktabgacha ta'limda qamrov 78 foiz, oliy ta'limda esa 42 foizga yetgani" [4] ni misol sifatida ko'rsatib o'tishimiz mumkin.

ASOSIY QISM. Kasb-hunar ta'limining ijtimoiy-iqtisodiy roli uning ko'p qirrali vazifalari va ko'lami bilan ajralib turadigan iqtisodiy va ijtimoiy soha ekanligi bilan ajralib turadi. Kasb-

hunar ta'limining iqtisodiy tizimdagi o'rni uning aholi va oilalarni malakali kadrlar tayyorlashning turli bosqichlarini qamrab olishi bilan tavsiflanadi. Bu ko'lam kasb-hunar ta'limining o'ziga xos soha va sohalararo muammolarini yaratadi. Biz ushbu muammolarni quyidagi yo'nalishlarda baholaymiz;

- kasb-hunar ta'limi va ilmiy salohiyatning innovatsion iqtisodiyotini shakllantirish
- kasb-hunar ta'limi va iqtisodiy o'sish va muvozanatli rivojlanishni shakllantirish
- kasb-hunar ta'limi va ijtimoiy rivojlanishni ta'minlash.

Kasb-hunar ta'limining amaliy metodologiyasi uning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari, istiqbolli yo'nalishlari va faol prognozlash jihatlaridan kelib chiqqan holda shakllantiriladi va rivojlantiriladi [5].

Kasb-hunar ta'limining bir soha sifatida samaradorligi bir qator makro va sohaviy tadbirlar bo'yicha baholanadi. Kasb-hunar ta'limining iqtisodiy samaradorligi, kasb-hunar ta'limiga sarflanadigan xarajatlar va yalpi ichki mahsulotning o'sishi o'rtasidagi elastiklik yuqori funksiyaga ega bo'lgan bir tarmoqli model sifatida ifodalanadi. Uning ijtimoiy iqtisodiy roli kasb-hunar ta'limi sifati, uning mahsulotidagi ilmiy salohiyat dinamikasi, kasb-hunar ta'limida xulq-atvor modellarini shakllantirish dinamikasi bilan o'lchanadi. Albatta, bu fazilatlar va ularning ta'siri analitik ifodalar va regressiya modellari bilan emas, balki sifat o'zgarishlari va sinergetik ta'sir bilan o'lchanadi. Ma'lumki, Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsadi "ta'lim sohasini tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xalos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash Milliy tizimini yaratishdir" [6:39].

Kasb-hunar ta'limining ijtimoiy-iqtisodiy rolini baholashni iqtisodiy va ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan tarkibiy o'zgarishlar va dinamikalar bilan tahlil qilish mumkin. Birinchi navbatda innovatsion mehnatga bo'lgan ehtiyoj va ularning o'zgarish dinamikasi mehnat jarayonida yuzaga kelishi kerak. Shunday qilib, klassik tarzda kasb-hunar ta'limidagi o'zgarishlarni fanni talab qiladigan odatlar, sohalar va boshqaruv tizimlari dinamikasining o'zgarishi bilan solishtirish mumkin. Ba'zan xizmat ko'rsatish sohasining o'sishi; Agar maishiy iqtisodiyot va bir qator infratuzilma tarmoqlari rivojlanishning yetakchi bo'g'ini rolini o'ynasa, bilimli kadrlarga bo'lgan talab mos kelmaydi. Shu sababli, malakali kadrlar bozorining kengayishi va fundamental sohalarining rivojlanishi bilan kasb-hunar ta'limida tarkibiy o'zgarishlar yuz berishi mumkin. Zamonaviy sharoitda kasb-hunar ta'limi tizimi tijorat manfaatlariga asoslanadi. Xodimlar tashqi bozorlarga kasb-hunar ta'limi olish uchun talabalarni eksport yoki import qilish tijorat faoliyati sifatida kasb-hunar ta'limining kengayishiga va raqobatbardosh kasb-hunar ta'limi markazlarining yaratilishiga olib keladi. Kasb-hunar ta'limining moddiy-texnik bazasi, kadrlar salohiyati, ilmiy salohiyat, iqtisodiy o'sish, kadrlar eksporti va to'lovlar bilan kasb-hunar ta'limi xizmatlari

bozorini kengaytiradi. “Ma’lumki yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatdan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda” [7:504-505].

Jahon tendensiyalari faol ta’sir ko’rsatayotgan mahalliy kasb-hunar ta’limi sohasining hozirgi rivojlanish bosqichini belgilovchi xususiyatlar, bo‘lajak mutaxassisning mehnat bozorida raqobatbardosh bo‘lishiga imkon beradi uzluksizlik, integratsiya, demokratlashtirish tamoyillaridan iborat bo‘ladi. Kasb-hunar ta’limi ijtimoiy taraqqiyot mahsuli, insoniyat sivilizatsiyasi taraqqiyoti mahsuli bo‘lib, uni insoniyatning o‘z aqliy taraqqiyoti va mehnat tarbiyasi mahsuli deb ham aytish mumkin. Va bu alohida rivojlanish davrining mahsulidir. Kasb-hunar ta’limi jamiyatga foyda keltiradi, kasb-hunar ta’limidan jamiyat ham manfaat ko‘rishi mumkin. Ijtimoiy-madaniy taraqqiyotga ko‘maklashish kasb-hunar ta’limining asosiy maqsad va vazifalarini aks ettiradi. Hozirgi zamon kasb-hunar ta’limi tizimi insoniyat jamiyatining uzoq o‘tmish tarixida to‘plagan tajribasi, olimlar, mutafakkirlar, pedagoglar, ishlab chiqarishning turli sohalaridagi mehnatiga asoslangan. Markaziy Osiyoda mehnat tarbiyasi va mutaxassis kadrlar tayyorlashning fundamental asoslari VIII-XIII asrlardanoq yaratilgan edi.

Ta’lim va fan har doim jamiyatlar hayotida eng ko‘p muhokama qilinadigan masalalardan biri bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib qoladi. Bu o‘z-o‘zidan juda tabiiy masala. Chunki insoniyat jamiyati o‘zining taraqqiyoti va hayotining farovonligi tafakkurga bog‘liqligini va shu tafakkur natijasida yarata oladigan asbob va asboblarni turli vazifalarni bajarishga, o‘zi mavjud tabiat sirlarini o‘rganishga bog‘liqligini o‘zining vujudga kelganidan anglab yetgan. Shuning uchun ham ilk kishilar tabiatning o‘zini o‘rab turgan narsa va hodisalar dunyosini o‘rganish yoki tushunish bilan bir qatorda musiqa va qo‘shiqlar ham yaratgan. Miloddan avvalgi VI asrda qadimgi Yunonistonda Pifagor maktabiga mansub faylasuflar ijodida buni yaqqol ko‘ramiz. Bir tomondan, ular tabiat va jamiyatning yaxlitligini ta’kidlaydilar (falsafa), ikkinchi tomondan, ana shu yaxlitlikni yaratuvchi miqdoriy o‘lchovlarni (matematikani) o‘rganish bilan, uchinchi tomondan esa tabiat va inson (musiqa) o‘rtasidagi uyg‘unlikni o‘rganish bilan shug‘ullanganlar va shu bilan ular o‘z oldiga jiddiy muammolarni qo‘yganlar. Chunki biz dunyoga uning mavjud yaxlitligida yaqinlashish usulini birinchi marta Pifagor maktabida ko‘ramiz.

Fan va ta’limga bo‘lgan munosabat va umidlardagi farqlar ham yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu har doim har qanday jamiyat mavjud bo‘lgan ijtimoiy makon (tabiiy-geografik sharoitlar, an’analar, e’tiqodlar, turmush tarzi, faoliyat sohalari va boshqalar) va ijtimoiy vaqt (demografik soni va tarkibi, umumiy ruhiy holat yoki ijtimoiy ong, ishlab chiqarish) bilan bog‘liq. va iste’mol darajasi, salomatlik, fan va texnikaning rivojlanish darajasi, umumiy-madaniy va sivilizatsiya darajasi va boshqalar). Bularning barchasi ta’limni tashkil etish va uning mazmunini birlikda belgilab beruvchi omillardir. Binobarin, ta’limni tashkil etish va mazmunini belgilashda kimgadir

taqlid qilib, kimgadir taqlid qilishdan ko'ra, mamlakatning real ahvolidan, uning ijtimoiy psixologiyasi va ijtimoiy ong darajasidan kelib chiqib, to'g'riroq va foydaliroqdir. Ilg'or amaliyotga kelsak, bu amaliyotni o'zlashtirish va qo'llash doimo bo'lgan va bo'lishi kerak. Bu yerda taqlid qilishdan ko'ra tahlil va sintezdan o'tish foydaliroqdir.

Darhaqiqat, ta'lim tizimimizning mazmuni boshidanoq yevropa tajribasi va ilm-faniga asoslangan. Chunki tabiiy fanlar va texnika fanlarining mazmuni asosan yevropa olimlarining ilmiy nazariya va g'oyalariga asoslanadi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarga kelsak, ularning asosiy tushunchalari va konstruksiyalari yevropa fanlariga asoslanadi. Ularni qurish, qurish, tizimlashtirish, ma'lum mazmun va shaklda mahalliy materiallarga asoslanadi. Har qanday fan sohasining paydo bo'lish va rivojlanish tarixini, hozirgi darajasini o'rganar ekanmiz, yevropaga murojaat qilishimiz bejiz emas. Boshqa yo'l yo'q. Ular bu ishni erta boshlashdi va oldinga borishdi. Va biz vaqtni behuda sarflab, velosipedni qayta ixtiro qilishga urinishdan ko'ra, tayyor bo'lgan narsadan foydalanishimiz kerak. Ammo biz buni o'ylashimiz kerak jahon ilm-fanini faqat eruditsiya, bilim uchun bilim, aqidalar tizimi sifatida emas, balki uni hayotimizga, borligimizga tadbiq etishimiz, borligimiz va hayotimizdan kelib chiqadigan masalalarni hal etishimiz kerak. Yevropa fani 16—17-asrlardan boshlab aynan yevropa hayoti va yevropa tafakkuri talablariga javob berib rivojlandi. Bu fan o'zining rivojlanish talablarini qondirish uchun ilmiy laboratoriyalar bilan birga fanning ichki mantiqiy bazasini, nazariy sohasini yaratdi. Shunday ekan, bugungi kunda fan va ta'limning qaysi sohalariga ustuvor ahamiyat qaratishimiz kerakligi haqida o'ylashimiz va bu sohadagi ehtiyoj va talablarga javob bera oladigan eng yangi jihozlar bilan jihozlangan ta'lim tizimi va ilmiy markazlarni yaratishimiz kerak. Bu yerda kimgadir taqlid qilish va kimgadir taqlid qilish kutilgan natijalarni berish qiyin. Shuni esda tutish kerakki, ta'lim va fanning rivojlanishi ikki muhim omil bilan bog'liq: 1) jamiyatning real hayotidan kelib chiqadigan muammolarni hal qilish; 2) fanning ichki mantiqidan kelib chiqadigan muammolarni hal qilish. Shuningdek, bular alohida-alohida mavjud bo'lmagan, ular yagona birlikdagi masalalar, bu ikki omil jamiyat harakatining og'irlik markazini, o'zgarish va rivojlanish tezligini belgilab beradi, hech bo'lmaganda 16-17-asrlardan boshlangan jahon tajribasi ham buni tasdiqlaydi [8:331-335].

Shuni esda tutish kerakki, ta'lim jarayonida o'rganilganlarning hammasi ham xotirada qolmaydi, ertami-kechmi o'chiriladi va yo'qoladi. Ta'limdan olingan yeng muhim boylik bu fikrlash qobiliyatidir. Mashhur nemis fizigi Verner Geyzenberg ta'lim - bu hamma o'rgangan narsangizni yoki fikrlash qobiliyatini unutganingizda, yerda qoladigan narsadir, dedi. Chunki agar sizda bu qobiliyat mavjud bo'lsa, ularni osongina tiklash va kerak bo'lganda foydalanish mumkin. ta'lim jarayonida o'rganilganlarning hammasi xotirada qolmaydi, ertami-kechmi o'chiriladi va yo'qoladi.

Jamiyat o'z o'rnida hisoblanmasligi, uning hayotida u yoki bu o'zgarishlar ro'y berayotganligi sababli, ta'lim hech qachon abadiy belgilangan yagona tamoyil va talablar tizimiga ega bo'la olmaydi. Unda qabul qilingan tamoyillar tizimi har doim mavjud vaziyatdan kelib chiqib, yaqin kelajak uchun hisoblab chiqiladi. Bu odatda ta'lim strategiyasi deb ataladi. Biroq, bu strategiyani ishlab chiqish unchalik oson ish emas. Bu yerda demografiyadan tortib, globallashuv va mamlakatning iqtisodiy, ilmiy-madaniy taraqqiyoti, aholining jismoniy va ma'naviy salomatligigacha bo'lgan barcha jarayonlarni to'g'ri o'rganish, hisoblash, rejalashtirish va bashorat qilish kerak. Demak, ta'limni rejalashtirish, dasturlash va prognozlash makro va mikroiqtisodiyot, fan, moddiy va ma'naviy madaniyat, menejment, aholi salomatligi (tibbiyot) va hokazo. sohalarda olib borilgan jiddiy ilmiy-falsafiy va sotsiologik tadqiqotlar natijalariga asoslanishi kerak. Ta'limni faqat maktab va o'quv tashkiloti sohasida bajarilgan va qilinadigan ishlar bilan cheklab bo'lmaydi. Chunki bu ishlar mazmuni va maqsadi aniqlangandan keyin tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish yoki amalga oshirish bilan bog'liq.

Ta'lim mazmuni va maqsadini, uning ko'lamini to'liq aniqlab bermaslik kasb-hunar ta'limi, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi va oliy ta'lim o'rtasidagi o'ziga xos farqlarga unchalik e'tibor bermasligimiz, ba'zan oliy ta'limni bir darajaga tushirib qo'yayotganimizni shu qadar yaxshi tushunmaslik natijasidir. Masalan, nazariy fanlar sonini kamaytirish kabi takliflar bor. Ular oliy ta'lim kasbni ham, mutaxassislikni ham uyg'unlashtirishdan tashqari, dunyoqarashi keng, aql-zakovati moslashuvchan ziyolilarni tayyorlashini unutib qo'yishadi. Intellektuellikni faqat kasbiy va maxsus ta'lim orqali shakllantirish mumkin emas. Aql-idrok hech qanday faoliyat sohasi bilan bevosita bog'liq emas, u barcha hayotiy masalalarda o'zini tuta bilish va har qanday vaziyatni to'g'ri tahlil qila olish va yeng maqbul yo'lni topishga harakat qilishdir. Buning uchun ta'lim dasturlariga kasbiy va maxsus bilimlar bilan bir qatorda tafakkur, harakat va hayot mazmuni va mohiyatini ochib beruvchi fanlar ham majburiy fan sifatida kiritilishi kerak. Bu fanlar qatoriga birinchi navbatda falsafani kiritish kerak.

Ta'lim tizimiga rahbarlik qilayotganlar orasida falsafa haqida hayratlanarli va afsuslanarli g'alati fikrlar bildiriladi. Ular taxminan shunday deyishadi: 1) barcha fanlar falsafadan voz kechdi, falsafa esa mavzusiz qoldi. Uning nima qilayotgani noma'lum; 2) sotsiologiya, siyosatshunoslik kabi fanlar allaqachon falsafadan ajralib, falsafa degan narsa hech kimga, hech kimga kerak bo'lmagan narsaga aylangan.

Xullas, falsafa mavzusidagi bahs-munozaralardan hamisha eng oddiy va eng salbiy gaplarni eshitadigan bu odamlar nafaqat xorijiy mamlakatlarda, balki o'z yurtimizda yashovchi faylasuflarning falsafa mavzusiga oid asarlari bilan hech qachon tanish bo'lmaydi. Shuning uchun ularda zamonaviy falsafa fani va uning ahamiyati haqida eng oddiy tasavvur ham yo'q.

Har qanday mexanik qurilma unga berilgan impuls bilan harakatga keltirilganidek, har qanday konkret jamiyat unga berilgan impuls va bu impulsning kuchiga qarab kichik yoki katta tezlikda harakat qiladi, o'zgaradi, olg'a boshlaydi va rivojlanadi. Kimdir ijtimoiy hayotga berilgan bu jadallik manbasini g'ayritabiiy kuchdan, kimdir moddiy ishlab chiqarish va uni taqsimlash tamoyillaridan, kimdir yesa inson aql-zakovati kuchidan izlaydi. Shubhasiz, bu qarashlarning har birida boshqalarning mazmuniga kirgan yelementlarni alohida topish mumkin. Ammo, umuman olganda, bular borliq, jumladan, ijtimoiy borliq yoki ijtimoiy hayot nuqtayi nazaridan turlicha yondashuvlar yoki tushunchalardir. Bu tushunchalarni bu yerda tahlil qilishim shart emas. Ammo shuni aytishim mumkinki, XVII-XVIII asrlardan boshlab jamiyatning olg'a taraqqiyoti va taraqqiyoti muammosi fanga kiritilgan vaqtdan to hozirgacha bu taraqqiyotning manbai va dvigateli inson aql-zakovati ekanligi tarixning o'zi tomonidan tasdiqlangan va buni qabul qilmaslik mumkin emas. Shuning uchun men bu konsepsiya tarafdoriman va albatta unga tayanaman.

Jamiyat taraqqiyoti, taraqqiyoti va taraqqiyotining asosiy manbai uning barcha sohalari qatori aql, tafakkur, aql-zakovatdir. Ammo bu aql, tafakkur, aql-zakovatning o'zi nimadan, negizida va asosi bor? Qanday qilib olinadi? Bu yerda yagona manba va omil ta'lim va uni tashkil etish tizimi ekanligi hozir hammaga ma'lum. Bu masala 17-18-asrlardan to hozirgi kungacha ma'rifat va ta'lim falsafasi tomonidan muhokama qilingan muammolardan biri bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Chunki na jamiyat, na ta'lim taraqqiyotining chegarasi yo'q.

Turli darajadagi ta'lim - bu miya salohiyatining ochilishi uchun, bir tomondan, bu salohiyatning o'z-o'zidan harakat qilishi uchun, ikkinchi tomondan, bu salohiyatni ochish uchun unga tashqaridan berilgan tizimli bilimdir. Albatta, bu bilim oddiydan murakkabgacha beriladi. Bu, bir tomondan, yoshga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, qobiliyat va moyillik, qiziqish bilan bog'liq. Miyaning potensialiga kelsak, u hammada bir xil emas va bu yerdagi oq taxta hammada bir xil ekanligini anglatmaydi. Ta'lim, o'qitish va tarbiya jarayoni yesa miyaning kuch-qudratini, qiziqish va maylligini ochib beradi. Majburiy ta'lim bosqichidan keyingi bosqichlar allaqachon to'plangan bilim salohiyati, miya kuchi, moyillik va qiziqishga asoslanishi uchun o'quv jarayoni turli bosqichlarga bo'linadi. Bu yerda majburlash bilan hech narsaga erishib bo'lmaydi. Aksincha, aqliy va jismoniy nogironlikni olish mumkin. Yuqorida "majburiy ta'lim" tushunchasi qo'llanilganda, hammaning bir xil darajada majburiy bilim olishi haqida gap ketmaydi. Bu yerda ta'lim jarayoni bir xil dastur va talablar asosida olib borilgan bo'lsa-da, o'rgatilgan bilimlarni o'zlashtirish turlicha bo'lib, bu fikrga qo'shilish zarur. Bu yerda tushuntirish, turli pedagogik va psixologik usullarni hech qanday zo'ravonlik bilan almashtirib bo'lmaydi. Bizningcha, bu ta'limdagi demokratiyaning o'zagi yoki ta'limning demokratik usulidir.

Ta'lim va tarbiya bevosita maktab bilan cheklanmaydi va cheklanib qolmaydi. Bu yerda oila va jamiyat o'z ishini, o'z vazifalarini bajara olishi va qila olishi kerak. Maktab bu ish bilan professional darajada izchil va tizimli ravishda shug'ullanadigan muassasadir. Biroq, oila va jamiyat maktab ishiga yordam bermasa, maktab yanada katta qiyinchiliklarga duch keladi va hech qanday darajada o'z vazifasini bajara olmaydi. Maktab tarbiya va tarbiyaga ko'proq e'tibor qaratsa, oila va jamiyat axloqiy fazilatlarni shakllantirishga ko'proq xizmat qiladi.

Tarixiy davrlarning o'zgarishi bevosita jamiyat hayotida sodir bo'layotgan ijtimoiy jarayonlar, yangi ijtimoiy sifat va qadriyatlarning yuzaga kelishi bilan birga kechadi, bu esa hozirgi ijtimoiy vaqtning mazmunini va uning yetakchi omillarini aniqlash zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bunday omillarni aniqlash ijtimoiy hayotga ham, uning tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan ta'lim sohasiga ham sinergik yondashuvni talab qiladi. Sinergiya - bu har qanday obyektga uning tuzilishini tashkil etuvchi barcha elementlarning mavjud tizim doirasidagi o'zaro ta'siri va ta'sirida ularning yagona birligi asosida yondashishdir. Bu yerda boshlang'ich nuqta yoki boshlang'ich nuqta biron bir element, alohida olingan biron bir jihat emas, balki elementlar, jihatlar, xususiyatlar o'rtasidagi munosabatlar edi. Bu yerda boshidan boshlash haqidagi an'anaviy savol nimadan boshlash kerakligi haqidagi savolga aylanadi. Binobarin, sinergizm aniq fan sohalaridan falsafiy fikr va falsafiy yondashuv, metodologiya darajasiga ko'tarilgan yangi fan sohasidir. Biz XX asr oxiri va XXI asr boshlarida yashayotgan hozirgi ijtimoiy davrda fanning ushbu sohasi jadal rivojlanib, tadbiiq etilayotgani bejiz emas. Bu jarayon milliy mentalitetni shakllantirishga katta yordam beradi.

G'arbning ilm-fanini, texnikasini, texnologiyasini olsak, o'z mentalitetimizni saqlab qolishimiz kerak, deyishadi. Bu mentalitet tushunchasiga yarim yondashishdir. Bu ham yaxshi tilak, orzu. Hammamiz ko'rib turibmizki, hozircha biz g'arbning ilm-fan va texnologiyasini emas, balki ularda tanqid qilinayotgan yengil va befoyda narsalarni olyapmiz. lekin biz o'z mentalitetimizni saqlab qolishimiz kerak. Bu mentalitet tushunchasiga yarim yondashishdir. Bu ham yaxshi tilak, orzu. Hammamiz ko'rib turibmizki, hozircha biz g'arbning ilm-fan va texnologiyasini emas, balki ularda tanqid qilinayotgan yengil va befoyda narsalarni olyapmiz. G.Xofshtedning "Milliy davlat umumiy mental dasturning manbai" ("The nation-state as a source of common mental programming") nomli maqolasida "milliy identiklik ongli darajada ramzlar, an'analar, qahramonlar obrazidan tashkil topgan mental dasturning bir qismidir" [9:49], - deyiladi.

O'zbekiston ta'limi milliy mentalitetimizni turli darajalarda shakllantirishi kerak. Bu mentalitetning mazmuni kasbiy va maxsus bilimlarni zamonaviy darajada egallash, zamonaviy texnik va texnologik bilimlarni egallash, biror narsa ishlab chiqarish va shu ishlab chiqarishdan olingan daromad bilan yashash, tashabbuskorlik, erkin fikrlash qobiliyati, iroda sifatlarini o'z ichiga olishi kerak. Bu mentalitetning o'zagi faol bo'lish, boshqalardan ajralib turish, o'zini

isbotlash va halol, qonuniy hayot kechirish, birovlariga xolisona zarar yetkazmaslik, o'z biznesini qura bilishdan iborat bo'lishi kerak. Mentalitet tushunchasi G'arb intellektual hayotiga ongning aql bilan ma'rifat nuqtayi nazaridan aynanlashtirilishiga XX asr taqozo etgan tuzatish sifatida kiritilgan. Bugungi falsafa, madaniyatshunoslik, publitsistikada bu atama xalqlarning o'ziga xos milliy xususiyatlari, madaniyatlari xarakteristikasi sifatida qo'llaniladi... "Madaniyat mentaliteti – ongda va ko'pgina insonlar avlodi xulq - atvorida tarixan shakllangan, o'zida milliy madaniy rivojlanish azaldan davom etib kelayotgan an'analarini birlashtirgan madaniyatning chuqur tizimi" deb talqin etiladi [10:343].

Oliy ta'limga kelsak, shuni hisobga olish kerakki, bakalavriat va magistratura bosqichida tahsil olayotganlar ertaga jamiyat tafakkurida, amaliy faoliyatida, boshqaruv tizimida asosiy og'irlik markazini o'z zimmasiga oladigan insonlardir. Bu odamlar asosiy ziyolilarni ham tashkil qiladi. Bunday kishilarga keng dunyoqarash, ijtimoiy ongning barcha nozik jihatlari, individual ong va manfaatning ijtimoiy ong va jamoat manfaati bilan birligi va uyg'unligi kabi masalalarni o'rgatish, ularning psixologiyasi, tafakkur tarziga singdirilishi kerak. Bu yerda falsafaning almashtirib bo'lmaydigan roli va vazifasi paydo bo'ladi.

Xulosa. Ta'lim tizimimizda falsafaning vazifasi va ahamiyati haligacha to'g'ri tushunilmaganligini afsus bilan ta'kidlash lozim. Shu bois oliy o'quv yurtlarida falsafa soatlari qisqartiriladi, ayrimlarida esa butunlay olib tashlanadi. Falsafa va falsafani o'rgatuvchilarni tenglashtirib bo'lmaydi. Bu yerda falsafani fan sifatida yo'qotish emas, balki falsafadan dars beruvchi kadrlarga talabni oshirish kerak. Shuni unutmaslik kerakki, falsafa fanini o'rgatmasdan turib, ziyolini tarbiyalab bo'lmaydi. Oliy ta'limning butun mazmun-mohiyati ziyoli bilan birga professional mutaxassis ham tayyorlashdan iborat. Chunki ziyolilar jamiyatning tafakkur va tafakkur qismi, jamiyatni olg'a siljituvchi kuchdir. Ziyolilarga, aqliy tarbiyaga yetarlicha e'tibor va baho bermagan jamiyat o'z taraqqiyotini zaiflashtiradi, muammolarini hal qilishni qiyinlashtiradi. Oqibatda esa takabburlik, sayoz fikrlash va soddalik sodir bo'ladi. Shuning uchun hamisha yuksak ijtimoiy ong, yurt, milliy va davlat darajasida fikrlay oladigan professional mutaxassislarni tayyorlash oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri bo'lgan va shunday bo'lib qoladi. Hozir hamma joyda zamonaviy saviyadagi intellektual yelitani tarbiyalashga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Bu esa nazariy kurslarni, jumladan, falsafani o'qitishni taqozo etadi. Bizga zombi, kiborglar emas, balki mustaqil, chuqur va ishbilarmon ijtimoiy ongga ega aqlli yoshlar kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. Internet manbaa, URL: <https://lex.uz/docs/-3107036>

2. 2018-yil 25-yanvardagi “Umumiy o‘rta, o‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-5313-sonli O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. Internet manbaa, URL: <https://www.lex.uz/acts/3523206>
3. Kasb-hunar ta’limini takomillashtirish b‘yicha takliflar k‘yrib чиқилди. Murojaat sanasi: 24.09.2024. Internet manbaa, URL: <https://president.uz/uz/lists/view/7566>
4. Prezident Sh.Mirziyoyevning Konsitutsiya kuni munosabati bilan O‘zbekiston xalqiga bayram tabrigi. Murojaat sanasi: 07.12.2025. Internet manbaa, URL: <https://president.uz/oz/lists/view/8752>
5. Terhart, E. Berufsbiographie von Lehrerinnen und Lehrer / E. Terhart // Padagogik. – 1997. – Ig. 49, № 4. – S. 6–9.
6. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” // Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.: «Шарк», 1998. – 62.
7. Ш.М.Мирзиёев Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2019. – Б. 504-505.
8. Nahrstat A. Von der Erlebnispädagogik zur Reisepädagogik. Difizite pädagogischer Tourismusforschung // Bilanz für die Zukunft. Weinheim: Beltz, 1990. S. 331–335.
9. Hofstede G. The nation-state as a source of common mental programming: Similarity a differences across Eastern a. Western Europe//The Future of the nation-state. - N.Y.,1996.—P. 19-49.
10. Кравченко А.И. Культурология: Словарь. –М.: Академический проект, 2000. 420 с.